

բառին գ-ը հնդեւրոպական *gh-*էն լինի, ա-
րովհետեւ այս պարագային՝ բնականի պիտի
վերածուէր. եթէ բառն հնդեւրոպական է,
գ-ը *W* միայն կրնայ ներկայացնել: Եւ ար-
դարեւ գեղձ՝ փափաք կը թուի լատ. *uolo*
է յն. *Félagorai* և *Félagorai* բառերու ար-
մատակից. ընդարձակումը միայն կը տա-
րբերի, հայն ունենալով *ցի*, մինչ յոյնն
ունի *π* և *δ*: — Էջ 454, լսեմ-ի ա-ն կը
համապատասխանէ Մնս. *çloka-*ի *kին*. *ka*
մասնիկը նախնական չէ, ուստի Մնս. *k*
պէտք է համեմատել նախնական ընդարձակ-
ման մը հետ. ընդհակառակը լիթ. *klausau*
ունի *s* ընդարձակումը. հմմտ. հայ. յռայ:
— Էջ 474, մագդի գործ շունի ծննչ բա-
ռին հետ՝ որուն հետ համեմատելի է եղառնգն
(*Grammont, Dissimilation Cons. էջ 74*).
— Էջ 473, իբրեւ օրինակ *dw-*է ծագած
հայ. *կ-ի* կարելի է գնել նաեւ մեղի, **meldwi*,
ինչպէս լատ. *mollis*՝ **moldwis*-էն. հմմտ.
ինչ որ կ'ըսէ Հիւբշ. յէջ 445 երկու բառին
վրայ: — Էջ 478, Սանս. անա բունը զոր
Հիւբշ. կը յիշէ հայ. *ն-ին* և լիթ. *անս-ին*
հետ՝ բոլորովին տարբեր իմաստ ունի. ա
բունին գործիականին համար միայն կը գործ-
ածուի, և տնչուշտ կը ծագի պարզապէս
նախկին անա գործիականէն: Նոյն էջ՝ կը
թուի թէ ճիստ բառին մէջ պահուած նի
մասնիկը ուրիշ բառերու մէջ եւս կը գտնուի.
հմմտ. մայիլ և հայիլ, յենուզ և նեցուզ:
— Էջ 484, ոչ **սպտոն*-էն (աղաւաղութիւն
**սկտոն*-ի) կանոնաւոր է. ճուն չկրնար զալ
ոչ **սաւպնո*, ոչ ալ **սաւպնո* ձեւէ, այլ
միայն **սաւպնո*-էն և կը ներկայացնէ նոյն
փոփոխութիւնը. ուրեմն պ դարձած է ոչ՝
հնդեւր. *ou-*ի հայ. *ոյ-*ի վերածուելէն ետք
միայն: — Էջ 497 Մնս. դրապսասի (կաթիլ)
դ-ն հին *dh* չէ. հմմտ. *Wackernagel. Alt-*
ind. Gramm. Ա. 242:

Բաւական երկար ցուցակ մը կը պարու-
նակէ, սրբազրուածութիւններ և յաւելուածներ
գրքին Ա. մասին վրայ՝ որ անցնել տարի
հրատարակուեցաւ: Կայ նաեւ կատարեալ
ցանկ մը հայ և ուրիշ հնդեւրոպական լե-
զուաց համեմատեալ բառերուն. պր. Հիւբշ.
իրանեան, ասորական և յոյն փոխառութիւն-

ներուն ցանկը չէ դրած՝ գրքին ծաւալը չընդ-
արձակելու համար. սակայն ցուցալի է այս՝
զոնէ իրանեան փոխառութիւններուն համար,
որոնք շատ անգամ հնագոյն ձեւը կը ցուցնեն:
Բոլոր ընթերցողը պիտի փափաքին որ
պր. Հիւբշման երկար չսպասեցնէ այսբան
անհրաժեշտ գրքի մը շարունակութիւնը:

A. MEILLET

ՎԵՆԳՐԱՆԱԲԱՆ

ԱՐԱՐԱՆԱՐ ՔԱՀԱՆԱՅ Կ. ՊԱՆՈՍԵՐԻ

(Շար. և վերջ, տես յէջ 66)

ՈՉՆՈՑ բաժինը փակէ Աբրահամ
առասպելեալ հսկայ հաւով մի, որ
կոչուի թուրքարէն «Սիմուրգ. ամեն
« թռչնոցն մեծ է և ահագին կու լինի.
« աստեւ, թէ որպէս ճայելն զմուկն՝ ի-
« ջանէ ի բարձանցն և առնու, այնպէս
« Սիմուրգն զփեղն՝ ի բարձանց իջան է առ-
« նու (!): Այնմ ժամանակին (ե՛րբ) շէն և
« մարդաբնակ տեղիքն կու բնակէր, աստեւ.
« Աջամար և որդոցն շատ զեն հասուց. որ
« մի հարս մի տանէին բարձեալ սայլիւ. և
« Սիմուրկն ի վերուստ իջեալ՝ սայլիւ վե-
« բացուց հարսն, և տարեալ հեռաւոր լե-
« բանց վերայ եղբւր: Այնմ ժամանակին
« նահապետքն Աստուծոյ ինկղբեցիկադութիւք,
« թէ, Տէր Աստուած, քոյին հրամանաւ
« երթայ Սիմուրգն ի Օման կղզին, և այլ
« չերեւի (ի) բնականութիւն մեր. և Աս-
« տուծոյ հրամանաւն այնպէս եղեւ: Եւ կայ
« ի կղզին այն մեծամեծ փեղեւ և միեղջիւրքն
« և ահագնատեսիլ զամէշքն, և այլ սղոյնիւ
« սի պատառողք զազանք և թռչունք շատ
« կու լինին. ապա Սիմուրգ էնոնցմէն չի
« վախեանար և զեն չի աներ. գիտէ որ ա-

« նասունք իւրեն զեն չի կարեն հասուցանել,
« Երկն մեծամեծ ձկունք կու լինին և ծո-
« վային վիշապք. ուստ, և զաւելին այլ
« պատառող թռչնոց և զազանացն կու թռ-
« ղու. զի իշանէ ի բարձանց անաղին զու-
« մամբ, բմբունէ ժանեօքն և բարձրանայ,
« և տանի ի կղզին այն, և այնով կերակրի.
« զան այլ զազանքն և զմնացեալսն ուտեն.
« և ինքն ելեալ ի բարձր լեռանց զլուխն՝
« և նոցա ուտելն հայի և սրտովն հեշտանայ,
« Եւ դարձեալ թռչի և թեւս արձակէ ու-
« բախուլթեամբ, և որպէս զքամի որ վիպի
« ի ծառի միոյ՝ զոչէ ձայնի և շրջադայի ի
« վերայ ծովուն. և թէ տեսանէ նաւս որ
« կորուսեալ են զճանապարհսն իւրեանց,
« առաջնորդ լինի նոցա և ճանապարհ ցու-
« ցանէ. վասն զի թէպէտ զօրաւոր է՝ այլ
« խնամածու է ։

« Պատմութիւն. Ասեն, թէ օր մի նա-
« ւորդք երթային ի վերայ ոլիկանոս ծովուն
« մեծ նաւով և մոլորեցան զճանապարհն
« իւրեանց. տեսան ի հեռուստ որ ամպի
« նման իրք մի կու գայ. և նաւորդքն շուտով
« հասին ի ներքեւն նորա, և սկսան աղա-
« զակել և զՊատուած աղաչել. և տեսան որ
« թռչուն էր. և նա ճանապարհ եցուց նոցա,
« և եհան զնոսա և առաջնորդեաց ի յեզերս
« ծովուն, և ապրեցան ամենեքեան շնորհօքն
« Քրիստոսի. — Ասեն, թէ Սումուրկին
« կեանքն 1700 տարի կու լինի. 500 տա-
« բուն յետեւ ձուս ածէ և ձագս հանէ. և
« այլ ասեն, թէ շատ աշխատութեամբ ձուս
« ածէ. և... ի վերայ ձկուն որձն կու նստի.
« և 125 տարին ապս ձագս հանէ, այն
« այլ մէկ ձագս լինի. թէ որձ լինի այն
« ձագն՝ որձն նստի և կերակրէ զնա, և
« այնչափ քսօլին ի միմեանց՝ որ հուր ելանէ.
« և որձն հայի հեռեւանց, և նա այլ գոյ
« միատեղ այրի. և թէ էգ ելանէ ձագն՝
« էգն քսօլին միմեանց, որ նոցա այլ հուր
« ելանէ, և այրէ. և էգն այլ հայի հեռե-
« ւանց, և գայ ի մօտ նորա և նա այլ այրի
« Յետոյ, թէ մնաց ձագն՝ գայ որձն և ձուղ-
« տակ լինի » : — Բարի տէրաւորն իր լսածը
« զրաժ է, առանց մեզի իմացնելու՝ թէ այդ-
« պէս ձագ և որձ կամ էգ այրուելով՝ ի՞նչպէս

Ման Սիմուրկը յ'Էօմէն կղզին. իսկ հե-
ռեւանց նայելով ձագ ածողացն՝ հարկ էր որ
իրենք չըլլան քսօլիքն անոր հետ, այլ թե-
րեւս ձագին երկու ուղբքն իրարու հետ.
վասն զի այսպիսի քսօլի մի յիշէ յառաջ
տեղ մի : Եթէ այս առասպելահարաչ հաւուն
վրայօք արեւելեայց աւանդութեան աւելի
փափագող մ'ըլլայ, կըրնայ անոնց բառա-
գրոց մէջ այլ քննել خراسان (Սիմուրդ) ա-
նունը, որ և Անգա ܐܢܓܐ կոչի Ալաբաք :

Գ. Թռչնաբանութիւնն աւարտելով մեր
հեղինակն, և Ալսմ հետէ ըսկիսքն արաս-
ւ ցուք, կ'ըլէ, ի ջրային կենդանեացն,
« զքնութիւն, զօգուսն և զենն, և այլն
« ամենայն. Աստուածով : — ա. Հայերէն
« խեցգետին, և ոմանք այլ խաչիփառ ա-
« սեն. Ար. Սարաբան, Թր. Էնկէճ, ոմանք
« (յոյնք) Պաղառեայց այլ ասեն : Հանց կեն-
« դանէ է որ զլուխ չունի. աչքն ի թիկունքն
« է, բերանն ի կուրծքն է. ութ ոտով ունի.
« երկու մեծ ոտի ունի՝ որ այնով կ'ուսէ
« և այնով կու խածանէ, զի որպէս Կարիճ
« խայթոց ունի. և երկու զինն կու քալէ.
« տարին երկու անգամ զկէճէպն կու փոխէ.
« բունն երկու զունն կու շինէ, զի թէ յոր-
« ժամ որ զկէճէպն կու փոխէ՝ թշուաժք
« շատ կու լինին, զի կ'ուզեն որ ուտեն.
« երբ որ թշուաժին ցամաք զինն կու գայ,
« կու փախի՝ ի ջուրն կու մտանէ. և յոր-
« ժամ ի ջրէն գայ՝ ի ցամաք կու փախի,
« և Եյնպէս կու գերծանի : Եւ կենայ մինչեւ
« որ կէճէպն թանձրանայ, և ապա ելանէ
« և շրջադայի : — Օգուսն այս է, եթէ
« ծառի մի որ պտուղ չի բերէ՝ կախին ի
« ծառէն, Աստուծով պտուղ բերէ. և թէ
« պտուղ բերէ՝ չի թափի : Եւ թէ մարմինն
« մարդոյն փուշ կամ երկաթ մտնայ, ծեծեն
« և ի վերայ գնեն, քաշէ զփուշն և զեր-
« կաթն : Եւ թէ օձ կամ կարիճ խածանէ
« զմարգն, ծըծեն և ի վերայ գնեն, ողջանայ
« Աստուծով » : և այլն : Ուրափ համառու և
լուսէ խեցգետին ստորազրութիւնն, նոյն-
պէս անտարափայ չեմք կըրնար ըսել իր
օգուսնները :

Եւտ խեցգետինի (ք) կարգած է « Հ. Կրիայ.
« Թր. Քափուս պաղայ. Ծովային և ցամա-

« քային կու լինի. ապա ծովայինն մեծ կու
« լինի, անշափ անագին՝ որ տեսնողքն կղզի
« կու կարծեն. ասեն ոմանք ի պատմութեանց,
« թէ ի ուկրաինոս ծովուն նաւորքն ի կղզի
« մի ցամաք ելին, և երկաթն ի ծով ձգե-
« ցին, կրակ վառեցին, ուզէին որ սուտելու
« եփեն, յետոյ սկսաւ տաքնալ կռնակն
« կրեային, և նա սկսաւ կամաց կամաց ի
« ծովն մտանել. տեսան որ կղզին ի ծովն
« կու իջանէ. թողին զկերակորն և զայլ
« անօթման, և հագու փախեան, ի նաւն
« մտան, իմացան որ ցամաք չէր այլ կրիայ
« էր: Եւ այլ շատ հանդիպել է Հնդստանայ
« նաւորքն՝ այնպէս մեծամեծ կրիայներուն :
« — Ասեն, թէ յորժամ կրիայն ձուս ածէ
« և նստի ի գլխացն հայի. և հայէցքն նորա
« ի նա յղպի և ձագս հանէ. վասն այն զի
« միտքն այլ տեղ չէ՝ բայց միայն ի կիթն.
« քանզի հրամայէ Տէրն մեր, թէ ոչ կարէք
« երկուց տերանց ծառայել, Աստուծոյ և
« մամոնայի. և թէ ուզէ մարդս որ իւրն
« դրամածքն կատարի, միտքն այն խորհուրդն
« պիտի և ոչ այլ տեղ », և այլն... Դեռ
« երկայն իրատներէ վերջը՝ յայտնապէս կ'ըսէ.
« թէ կրիայն ի վերայ ձուին նստէր, չէր
« լինիր, այլ ամենայն ձուքն շարժեղվեր.
« ապա անհնարինքն հնարաւոր (եմ) մօտ
« Աստուած, թէ մարդս օրոտով հայցէ :
« Բնտոյ շարունակէ ստորագրութիւնն. « Եթէ
« որձն՝ հետ էգին ուզէ մերձաւորել և էգն
« փախչի և չի թողու որ մօտենայ, երթայ
« որձն և խոտ մի գտանէ, առնու բերանն
« և զայ ի գլխաց էգին, և էգն որ տեսանէ
« զխոտն՝ խոտարհի և հնազանդի նմա. զայն
« խոտն՝ ազամորդիբս չեն կարէր գտանել,
« միթէ ի բերանն կրիային տեսանեն և
« առնուն. այն խոտին Միքոնդիգիյնսմն ? ա-
« սեն. օձն ի բերանն առնու զայն խոտն
« և զուտուն ի զուխն դնէ, ուզէ որ ծած-
« կէ զզլուխն, և զզլուխն ի ներս կու քաշէ.
« և խոտուն սիրուն անշափ հարկանէ զզլուխն
« ի վերայ խոտին, որ ինքն այլ կու մե-
« ռանի », — Փափաքելի էր այս ազամորդուց
« անգտանելի խոտին գէթ անունը ստոյգ
« գտնել. խոտն այլ կրիայէն մութալու է, իր
« մեծ օգտութեան համար, և այս աւելի

« դիւրին է. վասն զի, « Գործամ կրիայն ձուս
« ածէ, փորէ զգետինն, թգալափ մի փոս
« անէ, և ի մէջ փոսուն ածէ զձուս, և
« ինքն զայ եղեր փոսուն, և հայի հանապաղ
« զէպ ի ձուս, և ձագս հանէ. և յորժամ
« գտանեն զկրիային հակիթն՝ բոլոր փոսուն
« մանար փայտ շարէ. զայ կրիայն և տե-
« ասնէ զբոլոր փոսուն փայտ շարեալ, երթայ
« խոտ մի գտանէ և բերէ քսէ ի փայտերն,
« և խորտակին. և զու պատրաստ կացիր.
« յորժամ որ ի բերանն առնու և բերէ,
« զու պատրաստ կացիր, առ : Եւ շատ ի-
« բաց օգտութիւն ունի. թէ փակեալ դրան
« մի վրան քսեա, բացվի Աստուծով. և թէ
« կոպողաք մի առանց բանալիքով ի վերան
« քսեա, բացվի Աստուծով. և այլ, շատ օգ-
« տութիւն կայ ի խոտս այս » :

Քանի մի սող (4) Տղրդկի վրայօք զը-
« լով, նոր զանազանութիւն մի կ'ընէ կենդա-
« նեաց այս ցեղին, և կ'ըսէ. « Այսմ հետէ
« ըսկիւքն արասցուք ի թիւնաւարացն՝ վիշա-
« պաց և օձից և իծից քարեց և այլ թիւ-
« նաւորաց : (5) Հայ. Վիշապ. Թուրքի էթ-
« սիւրհայ. Եպսի Սինան (Էպու Սինա) ասէ.
« Վիշապին մեծն 30 կանգուն. կու լինի.
« մեծ ալլի և շատ ատամներ ունի. ունքվին
« կու երկնայնայ կու զայ զալվին կու ծածկէ.
« վիշն հասա կծուց կծուց կու լինի : Վիշի
« որ անասունքն կուց կու սալ, և ինքն
« երթայ ի ծառ մի փաթովթէ զաղին, մինչեւ
« որ կուց առած անասունքն մարսուվի :
« Տանկաց թվին 624 (1228) ի Հալապ
« քաղաքին բոլորն Վիշապ. մի յայտնեցաւ,
« ինչ տեղ որ անցաւ՝ այրեցաւ պաղածաւերն,
« և այլ բազում արտորայք և այգիք այրեցան,
« և մարդիկն ցրուեցան ի բոլորն, անչէն և
« անտէր մնաց. Աստուած ողորմեցաւ. օր
« մի ամպեց և մթացաւ. էջ ամպն որոտա-
« լով, էտա զվիշապն, ոլորելով բարձրացաւ,
« մինչեւ որ այլ չերեւեցաւ, շուն մի աղին
« փաթովթեց, և այրելով ի հետն գնաց և
« այլ չի երեւեցաւ : — Վիշապն օգուտ շատ
« ունի. եղն, մարմն, ատամն և այլ տեղն՝
« ամենայն իրաց մի օգուտ է » : Այսպիսի
« ըսելէն ետեւ՝ կ'աւելցնէ Աբրահամ. « Ապա
« օրինակն չի գտաք, վասն այն չի գրեցաք » :

որով յայտնէ, թէ (զոհէ) վիշապի օգուտները կու քաղէր զըրբէ մի կամ կ'ուզէր քաղել, բայց չի գտաւ այն զիբըր :

Այս ցեղ կենդանեաց յետ վիշապին իր ազգակիցն զրուած է՝ (ե), Օձ. որոյ քանի մի լեզուաւ անուանքն այլ զրէ. « Ֆրանս. « գերէն՝ Սէրպպի (Serpent), Աբար. Հայկի, « ֆարսի՝ Մար, թուրք. իրան. խելացի « անասուն է և խորագէտ, և վախկոտ է. « պատրաստութեամբ կու կենայ » : Երկայն ստորագրէ օձին բնութիւնն և օգուտներն, բայց յայտան խրատներն այլ խառնելով. ի (զ) կենդանին թուրք. Սըռըք զրէ, բայց ի ստորագրութեանն՝ Էքոնմ. փոքր ճանձ մ'է. առաւել « տաքութենէ կու լինի, և այնով կու « ամբարնի տաքութիւն ամառան. զի առաւել « աղտոտութենէ ո՞րէ կ'ըլլի. և առաւել « տաքութենէ հողն կու չորանայ՝ լու կու « լինի. և օրն որ առաւել ջերմանայ՝ ճանձ « և Էֆու կու լինի », և այլն : Եւտոյ խօսի ճանձի, լուի և նմանեաց վրայ. — (կ), Գէլէր. ի լուսանցն զրէ. « Գէրդէնքէյէ այլ « ասէ. զոր մենք հայերէն Մոզէս կուսմք. — (ը). Լու. թուրք. փրէր :

(բ). Մժեծիս. թրք. Միվրի սիւնէկ : Աբարահմ միշտ այսպէս զրէ Մժեղ զրուելին. — (ժ). Մարախ. թրք. Չէքիրկէ. — (ժա). Կարին թրք. Ազոկ. — (ժբ). « Մըռչեմ « (Մըլիւն). թրք. Քարըննէ. բնութիւն, ա. « զահ է, աչքն չի կշտանար, ժողովէ և « ամպարէ : Զարմանք այս է՝ որ տարին « երկու հաս ցօրեն կ'ուսէ. տես, որ յա. « զահութենէն՝ իւրմէն մեծ իբր կու առ. « նու ի բերանն : Մաշլման կիւսք քիչ է, « տարի մի այլ չի լինիր. զհողն՝ որպէս « զարպաս կու շինէ, վերնատուն, սրահ և « քունճեր, բարձր և ցած. և անդ կու ամ. « պարէ զամենայն, կարգով կու շարէ, և ի « վերայ (մէկ) մէկի դիզէ, մինչեւ որ մարդ « տեսանէ՝ ամենայ. Էթէ մուշմ մի որ « յուլութիւն անէ և հետ իւրեանց չի գայ « աշխատի, ծանր իրքնին բառնալ կու տան. « և թէ փախչի և չի գայ հետ իւրեանց աշ. « խառիլ, ժողովին՝ և զոտ խածանելով « սպանանեն : Եւ զցօրեանն որ կու ժողո. « վեն և ամպարեն, երկու կու կիսեն որ չի

« ծըլի և չըստանի. և զբակային կուսնայն կու « հանեն և կտոր կտոր կու անեն : Եւ զար. « ձեալ, Էթէ հութ (հիւթ) քաշէ՝ զժողովածն « հանեն ի յարեն և չորցնեն, և այլի պա. « հեն. և յորժամ որ ամպ լինի՝ շուտով կու « ժողովեն՝ որ անճրեւ չի հոսանէ, և ի բուն « կու կրեն շուտով » : — Եւտ քանի մի օգուտն յիշելու, վերջացնէ այսպէս. « Եւ թէ « զհակիթն՝ ի մէջ ժողովոց ցանեա, ցուին « և չի միաբանին, և բաժանին » : Ծնոտ պարզ, զօրաւոր և աման զեղ՝ մարդկային ընկերութեան մեծագոյն չարեաց, Էթէ ստոյգ ըլլար :

Եւտ այս մանրիկ կենդանեաց՝ կարել Աբարահմ զԱշխակրայ, որը « չեն նման « ամենայն անդամք նոցա՝ Աղամորդոյն ». և նախ դնէ զԱնուս և Մաճուս, որ են Գովգ և Մագովգ, ըստ Ս. Գրոց, և ի մերոց և յօտար արեւելեայ պատմչաց պէսպէս առասպելեալ հիսթորիանակ ազգք են ի Եովկաս, Դարբանտայ լեռանց պահակին քովերը : — « Աշխակրայք շատք են, բայց սակաւ մի « պատմեցից փոքր ի շատէ, Աստուածով » : Չայս ըսելով, զրէ « թ. Մենէք. Սիքա այլ « ազգ մի են. ի մէջ աւազին բնակեալս, « Էնուս և Մէնուս մօտ են, քան զսոսա « մօտ մեզ. այսոք ֆիլի նման ականջ ունին. « մէկ ականջն ներքեւն կու փակին և մէկ « ականջն վրաներն կու ծածկեն. զինչ ա. « նուն (?) կղզի մի կայ՝ անդ կու բնակին « ի մէջ աւազին, մօտ ի Չին. և սոցա « երեսըն՝ շուն նման են, այլ անգամբն՝ « մարդոյն կու նմանին ». և այլն : Այս կերպով քանի մի ազգեր այլ ստորագրէ համառօտ. որոց « զ, ազգ մի այլ կայ՝ որ Նիսնաս « ասեն. կէսն մարդուն կերպարանք ունին, « կէս զլուխ, ձեռքն մէկ, ոտքն մէկ. մարդ « մի որ կիսես՝ անոր նմանի. այնպէս վազեն, « մարդոյ պէս կու զրուցեն Էթմէնու աշ. « խաբէն կու լինի » :

ը. Ութերորդ այլակերպն « Թձիկնուռն » ? Թուի Ս. Գրոց մէջ յիշուած Ուլգ հակայն Ռասանու, որոյ երկաթի զահոյքն կամ անկողինն՝ ինն կանգուն երկայն էր, հակայից կանգնով, չորս կանգուն լայն (Բ, Օրէնք, Գ, 11). Իսկ Աբարահմ և ուսից որ ինքն

առած է այս աւանդութիւնս, կ'ըսէ հակային համար. «Աղէկ գեղեցիկ տեսակով էր, եր-
«կայնութիւնն 3300 կանգուն աւելի էր.
«Նոյեան ժամանակն կայր, յորժամ որ Նուրն
«աշխարհ ծածկեց. Նուրն մինչեւ ի մէջքն
«հորաւ եկաւ: Նոյ յորժամ նաւ կազմեաց,
«տախտակ եւ փայտ զտնալն յաճախեցաւ
«(պակեցաւ ըսել կ'ուզէր). յՄիւս (Ուղ)
«գնաց ի Շամայ երկրէն. ուսովն երկու հատ
«ծառ եբեր, եւ այնով կատարեցաւ սապանն,
«եւ Աստուած փրկեաց զՆոյ ի ընկըզմանէ»:»
«Ուրիշ առասպել այլ. Մովսէս Իսրայելացոց
«ցեղերը համբելէն վերջը, «յՈւնեցեաց վրայ
«նայեցաւ. գնաց քար մի գտաւ (Ուն),
«կ'ուզէր որ բերէր Իսրայելացոց ազգին
«վրայ ձգել. այն քարն այնչափ մեծ էր...
«վերտոց զլիւսն վերայ զայն քարն. իմացաւ
«աստուածախօսն Մովսէս, զոնց փառապա-
«նան ի ծունկն եհար յՈւնուն, օտառակեց:
«Այս առասպելս ի Տանկաց գիրն էր գրեալ,
«եւ անտի գրեցի. ապա ի մեր գրեանան
«չի հաւատալի է նոցա առասպելեացն. ե
«թէ գրէր որ զՏանկացն առասպելն, ըզտու
«մի բեռ գիրք կու լինար»:» Բարբաղդա-
«բար Աբրահամ դիւրահաւատ չէ եղած
«այսմ մասին. բայց ասկէ վերջ այլ յիշէ ք,
«ծ, ժա, այլակերպներ, կէս մարդանման կէս
«զազանաց եւ ուրիշ անասնոց կերպ. յետոյ,
«ծք գրէ. «Խալիֆէն Մէքլիտար» Պուկար
«պարոնին գեապան գնաց. ասաց, թէ անդ
«մարդ մի տեսայ, 12 կանգուն երկայնու-
«թիւն ունէր. Պուկարաց պարոնն ասաց,
«Այս մարդս ծով որ կանգնի, մէջն չի
«հասնիր, (անշուշտ յեզրեք ծովուն, ոչ ի
«խորը). չի գիտեր որ աշխարհէ է, չէր
«խօսիր, ե բան մի չէր ուզեր, յետոյ մե-
«ռաւ: — Պատմեաց մեզ որ մի Շաֆի հին
«շեխն. Խալիֆմ? աշխարհէ մարդ մի տե-
«սայ, մէջէն ի վայր մէկ՝ մէջէն ի վեր
«երկու մարդ լինի որ կու կալին եւ պա-
«տերազմին մին հետ միմեանց. լինի որ կու
«հաշին: Ժամանակաւ մի այլվի գնացի
«այն աշխարհն. ասացին թէ՛ այն մարդոյն
«մէկն մեռաւ. յայնժամ անցաւ այն մարդն,
«տեսայ որ մէկ էր մնացեր, մէկն չկայր»:»
«Նոր ժամանակում այլ այսպիսի հրէշք տես-

նուած են, բայց մէկուն մեռնելէն վերջը
միւսն այլ շուտով մեռած է:

Ձկունք յետին բաժին են կենդանեաց՝
Աբրահամու գրոց մէջ. ի վերնագրին կ'ըսէ.
«Ի սկիսքն արասցուք ծովային Ձկանց եւ
«Ժրժմէկաց, եւ այլ ցեղուցեղ անասնոց եւ
«զազանաց: Ասեն, թէ 600 ազգ կենդա-
«նիք ի ծովն կան, եւ 400 ի ցամաքն. զի
«հազար ազգ կենդանիք ստեղծեալ է Աս-
«տուած»:» Այսչափ Ձկանց ազգերէն՝ նախ
«յիշէ չորս տեսակ. «Ձուկն որ ի Թունայ
«(Գանուր) Նուրն կու լինի, այսորիկ են.
«ա. Մոռընայ» (Մուրիհա). բ. Միհրին.
«գ. Սազան. դ. Եւային. մէկ մէկ երես բան
«գրէ անդի երկուքին վրայոց, միւս երկուքին
«աւելի կարծ. ըսենք առաջինն. «Մոռընայ
«ձուկն մեծ է, մինչեւ 40 կանգուն կու
«գտանի. առանց թեփի է եւ գէր է, ե
«մարդոյն փնա չի աներ. միսն անուշ է.
«լինի որ տասն կանգառ ձու կու հանեն ի
«միջէն, ե զայն աղով կու խառնեն եւ այն-
«պէս կու պահեն. զոր խառնար անուանեն,
«եւ ընուն ի Ֆուլիքն (տակաւ), ե բերեն ի
«Ըստամազը. 10 տիրէմ՝ սպիտակ մի ծախեն,
«եւ տանին ի Ֆուանգուտան, 5 տիրէմ (տիրէմ)
«սպիտակ մի կու ծախեն, ե զմիսն կու չոր-
«ցրեն եւ մուս կու կախեն, ե չոր միսի
«նման կու ծախեն: Եւ այլ. թէ զմիսն
«տապկեն կիթով կամ շուրվայ եփեն քա-
«ցախով եւ զաֆրանով, անուշ կու լինի:
«Եւ այլ. թէ ի վերայ քոսին (կրակախառն
«մոխրի) սխտորով եւ քացախով եփած տաք
«տաք ի վերայ ընուս, այն այլ անուշ կու
«լինի»:»

Միւսինի համար կ'ըսէ. «Այս այլ Թունայէն
«կու ելանէ. մինչեւ 3 կանգուն կու գտանի,
«եւ որպէս, զփուշ սկիւր ունի ի կոնակն:
«Չձուս կու հանեն, աղով խառնեն եւ պա-
«հեն. ի մէջ ոչխարի փորուն կու ընուն, ե
«այնպէս տանին աշխարհէ աշխարհ. ե դարայ
«(սեւ) խառնար անուանեն. այսոր խառնարն
«այլ ազնիւ է քան զՄոռընայ ձուկանն:
«Հոռմուց ե Ֆուանգուց մեծ կերակուրն պահոց
«եւ ուտուաց՝ այս է. ե պատրիարքն ե ե-
«պիսկոպոստոնքն ե խաբեղայքն նոցա՝ պա-

« հոց զայս ուտեն, և ի վերան օսկաւ մի
« զինի խմեն ջրով: Եւ զմիսն չորցրենն
« որպէս՝ զշորմիս, և տանին ամենայն աշ-
« խաբհ, ազնուազուն է: Եւ այլ բազում
« ձկունք կան ի մէջ թուռայ ծովուն (գետոյն),
« զոր համարն՝ միայն արարին զիտէ»:

Թուռնայէն եշնելով թուի թէ Աբրահամ
հնդկային ովկիանոսի ձկններն ուզեր է քննել.
գտնէր է թէ ոչ. — քանի մի թուռով պարսպ
թողում, իրեւ թէ գրած ըլլար, կ'ըսէ.
« Այսպիսի կենդանի կայ ի Հընդըստանու
« ծովն, զոր Ովկիանոս ասեմք, և յառապն
« (Արար) Պէհրի—մոռհիտ ասէ. այս ծովուն
« եղերն ոչ ոք ի մարդկանէ տեսեալ չկայ.
« բայց միայն Աստուած գիտէ: Մէկ տե-
« սակ ձուկ մի յելէ այս մեծ ծովուն մէջ,
« մեր Սղոցաձուկն կոչուած»:
« Գազան մի կայ
« որ կռնակն որպէս զսղոց է, և հանապազ
« թշնամի է նաւաջն. զի նաւուն տակն մտանէ,
« և որպէս զսղոց կորէ զնաւն և երկու կիսէ.
« և յորժամ՝ նաւորդքն տեսանեն զձուկն
« զայն՝ թրմպուկ հարկանեն և ձայն ածեն.
« ի ձայնէն վախէ, և ի բոցոր նաւուն չի
« գայ. և այնպէս զերծանին ի նմանէ: (Բա-
« բոյական). Նաւն օրինակ է աշխարհիս, և
« զգաւանն այն օրինակ է սասանայի...:
« Նաւն որ թեթեւ լինի՝ չի կարեր ֆառել,
« երկու պատճառաւ. մի վասն պահպանացն՝
« որ կոշկն թշփիք (Գլխիք), որ պահեն
« զնաւն. և մի՝ վասն թեթեւութեան, զի
« ոչ կարէ կտրել». դարձեալ բարոյականաւ
« վերջացընէ:

Անշուշտ անճըրկած մեծ և օտար ծովուց
ձրկները ճանշնալ և ստորագրել, Աբրահամ
իւրեմ ծանօթ է սիրելի է. Պոլսի ծովուն
ձրկները պիտի ներկայացընէ մեզ. նախ ընդ-
հանուր ձկանց բնութեան կամ մտոց համոյ
և օգտից վրայ յառաջաբանելով. « Զուկն.
« այն ձուկն որ փոքր է, անար միսն անուշ
« է և օգուտ, և խիստ գէր չի լինի. և գունն
« զեղին եւս չի լինի. և կեցեալածքն ի օտար
« ջուր լինի, և քար և աւազին ջուրն. և
« նոյն ձկան միսն անուշ և շուտ հալի և
« համով, այն պատճառին համար որ խիստ
« գէր չի լինի: Եւ այն որ մեծ է՝ զանձն
« աղէկ կերակրէ, բայց պեղծ խըլտ ընծայէ:

« Եւ այն ձուկն որ հոտն գէշ է՝ ի պեղծ և
« ի հոտած ջրէ ընծայել, և գունն սեւ լինի
« և կամ դեղին, պեղծ է. և ինքն գէր
« լինի և մանոր, զամբոյն տարցընէ և շահ
« ասնէ: Եւ լաւն այն է որ կամ ընկուզի
« կիթով և կամ հոռմ ձիթով տապկեն և
« պղպղ և ձէթ խառնեն, և աղ և եղ այնոր,
« սնուցած գէնճէպիլ, և յանպակ զինի քիչ
« մի խմեն, և ջրին համբերեն, այնպիսի որ
« կարէ զմանալ, Եւ թէ խորովես՝ այլ
« թեթեւ է և շուտ հալի: Եւ աղի ձուկն
« չէ աղէկ, բոր և քոր առնէ, և աղի
« պաղլամ ընծայէ, և զքնութիւն աւերէ,
« և արծուիք (ջրգոյ) առնէ. այն պատճառին
« համար՝ որ շատ ջուր ապ խմել և շտայ
« գողեն. և լաւն այն է որ քաղիով եփեն
« և հոռմ ձիթով տապկեն. և յետ այնոր
« պանիտ շաքար և կամ մեղր ուտել օգտէ:
« Եւ ձուկն որ ի պաղի և ի ձուկին մէջն
« կենայ և թածայ մնայ և չաւերէ, միս
« նորա անուշ է քան զայլն՝ մէջքն և աղին
« անուշ է, այնոր համար որ ժր շարժման
« է. և քոֆն և պորտն դալիզ (կարծր) է.
« և զլուին գէր է և յուշ հալի: Եւ լաւն
« ձուկն այն է որ մանիւր լինի և կարմիրաւ,
« խառ և քաղցր ջուր լինի, և ծովուն ձուկն
« ծանր և պեղծ է. և զրած է ի Մովսիսաւ,
« կան զիրքն, թէ ամենայն ձուկն ու (որ)
« թեւ ու թեփող չունի՝ պեղծ է, չէ պատեհ
« ուտել »:

Եւս այս յառաջաբանիս է. Պոլսի ձրկներն
յերեւան գան, որոց հետ քանի մ'այլ զե-
ռունք կամ խեցեմորթք, միանգամայն 56
տեսակ. որոց ստորագրութիւնն համառու է,
25 երես միայն, այսու վերնագրով « Այժմն
« ասասցուք ի Էդոստանդիսնու ի ծովէն ելած
« ձկանց և ժժկանոցն, թէ Աստուած կամի:
« ա. Զուկն որ խօնուզ պալլղի աւերն,
« (Գլխիք), մեծ ձուկ է, մինչեւ հինգ կան-
« զուն կու լինի, գէր է քան զամենայն
« ձկանց, երամով շուրջ կու գան մինչեւ 1000
« կամ 10000 ի մի տեղ շուրջ կու գան.
« անդեն են, ոչ ի մարդոյն զեն անեն և
« ոչ ի նաւուց. չեն որսար, զի հրաման
« չկայ. թէ գտանեն որսած ի ձեռն ումեք,
« ճորում (սոյժ) կու առնան: Թէ եփես՝

« զեղն առնուս, մէկ ձըլէն 40 լիտր եղ կու
« ելանէ. և զմիսն չեն ուտեր :

« Բ. Զուկ, որ Գլըլպարդի ասեն (Թրա-
« ձուկն) : — Գ. Քալքան ձուկն որ ի Սիւ
« ծովէն կու ելանէ, տափակ է և բոլոր սկր
« ունի ի վերան՝ որպէս գիւղ. թեփ չունի.
« տապկեն ձիթով և շուրպայ անեն զափրա-
« նով և քացախով, քան զամենայն ձկունսն
« պատուական է :

« Դ. Լիվիքէք ձուկն : — Է. Քէֆալ ձուկն.
« միսն և կէս կանգուն կու լինի. թեփ ունի.
« միջի ձուսն կու չորացընեն որպէս զշոր միս,
« և 5 ցրմ. սպիտակ մի կու ծախեն. անուշ
« է և պատուական, ամենայն աշխարհն եւս
« առաւել իսկէնտէրիէ. կզգի մի կայ Ապախոր
« ասեն, Քէֆալ ձուկն անդ շատ կու լինի.
« և զձուսն ուտեն և չորացընեն, և ամենայն
« աշխարհ, եւս առաւել Ֆրանգաց տունն
« նաւորէք զայն տանին. 5 տմ. սպիտակ
« մի ծախեն. Եւ Քէֆէն այլ կու լինի և
« Ալգաի. ապա ցնոջ է, և արմաղան կու
« տանին. մեծով ծեփեր են. այնպէս երկրի
« երկիր կու տանին :

« Զ. Զուկ որ Լաքերտայ ասեն. ձմեռան
« ժամանակն գեր կու լինի, աղեն և չորա-
« ցընեն և ի մսին կախեն որպէս զշորմիս.
« անուշ կու լինի և թուրշի այլ գնեն աղով.
« և տանին երկրիէ երկիր. ի թագաւորական
« կու ծախեն, և շատ խաղինայ կու ծողովն.
« թեփ չունի. և շատ ուտելն՝ զեն է :

« Է. Փոքրուսայ : — Բ. Պալաուտ : —
« Բ. Ըշոռնմի (Scumbre) : — Ժ. Կոբեզ :
« — Ժա. Ուլուֆեր : — Ժր. Բաւաւարիտ :
« — Ժգ. Ըզմարիտ : — Ժգ. Թէքիք (Bar-
« beau) ձկանք թագաւոր է. գունով կարմիր
« է. թիզ մի կու լինի, միսն անուշ է. անգէն
« է. շիրիկով կու տապկեն : — Ժն. Զուկն
« Ըպպաւի, որ տափակ է. շիրիկով տափկելն
« լաւ է. թեփ ունի : — Ժգ. Զուկն իփսիսայ.
« տափակ է որպէս Կալքան. փուշ ունի
« ափի՛մ չափ է. միսն անուշ է. շիրիկով
« տափկելն լաւ է : — Ժե. Զուկն Ալէրի-
« նայ (Atherine) զոր ոմանք Կռանուշ պա-
« ղդի ասեն, մանր ձուկ է. թեփ ունի.
« անգէն է քան զամենայն ձկունս. միսն
« անուշ է. շիրիկով տապկելն լաւ է :

« Ժր. Զուկն Խամաի (Melette), զոր ձմեռն
« շատ կու ելանէ, մանր ձուկ է. թեփ ունի.
« անուշ միս ունի. ապա շատ ուտելն զհին
« ցան շարժէ. տապկելն լաւ է. չորացընեն,
« այլ և թուրշի շինելն այլ լաւ է : Թրժամ
« ի Տրապիզոն քաղաքն ելանէ ձուկս այս,
« մէկմէկի անտախ կու տան, թրմպուկ և
« քոս կու ծեծեն, խրախովթիւն կու անեն.
« վառն այն Տրապիզոնցոց՝ Խամաի պալդդի
« կու կանչեն, և նոքա կու դիժարնան. զի
« այն աշխարհն պատուական է ձուկս այս.
« ապա Ըստամպուր քաղաքն՝ հազարն սպի-
« տակ մի չեն առնոր, աստեն կու լինի,
« անշափ շատ կու ելանէ :

« Ժր. Զուկն Թիքիք. ամառն ժամանակն
« կու ելանէ. փոքր ձուկ է, թեփ ունի.
« միսն անշափ կակուղ է՝ որ ճորով կարեն
« ձեռքդ բռնել. անուշ է. շիրիկ եղով տապ-
« կելն (լաւ է) : Գիշերն ճրագ կու վառեն
« մէջ նստին, ճրագի լուսոն կու զայ ակնասն
« կու անկանի. թուրշի այլ կու շինեն. ա-
« նուշ է :

« Ի. Զուկ մի այլ թուրշի շինած կու բե-
« րեն ի վենէտիլու, մէջ վարելերուն (տա-
« կառ), նման թեքդ ձկան. անուշահամ
« է, և հոտն մէքահոտին նման է. քան
« զամենայն ձկանք թուրշիքն պատուական
« է. զոր Ֆրանգ ազգն Սարտեռեայ ասեն » :

Խա. Ղալանդա՛ : — Խր. Կալեայ. պա-
լդդի : — Իգ. Տիչ պալդդի (Sole) : — Իդ.
Խամի պալդդի : — Ին. « Ղարակոզ. տափակ
« ձուկ մի է ալլին սեւ » որպէս զծարիւ
« քաղաք. շիրիկով տապկելն լաւ է : — Իգ.
« Կռանշ պալդդի. կանանչ ու ծիրանի գու-
« նով է. որպէս զարեգակն կու փայլէ ի մէջ
« ծովուն, փոքր ձուկ մի է, տապկելն լաւ է
« շիրիկով : — Իե. Խլան պալդդի. Թձառնին » :
Խր. Տոքիկի պալդդի (S. Pietro) : —
Խր. « Զուկ մի կայ մէջ աւազի կու լինի.
« փոքր է, քան զմատ մի երկան. զագաթին
« փոքր փաշ ունի. եթէ հարկանէ զմարդ՝
« կու սպանանէ, թէ լիմոնի ջուր չի քեփ
« ի վերան. քան զկարծն վատ » : — Դ.
Ըսքորպիտ : — Լա. Թռռնա պալդդի. « քիթն
« կոշկան նման » :

Դր. Քոքրպալդդա) պալդդի : Գ. Գլուխն

« նման է գորտան , և ազին որպէս գորտ .
« միսն պինա է . զաֆրանով և քացախով շուռ .
« վայ կու լինի » : — Յգ . Ֆրանկերի պալլըղի :
« Այսքան ձկուռն (այլ) կան որ չեն ուտեր .
« (և են) յգ . Այն պալլըղի , մեծ է քան
« երկու գոմշու մի չափ . կրիայի նման է ,
« գլուխն նման է արջու , ոտքն և ձեռքն
« ամենայն նման են արջու . ազի ունի որպէս
« կրիայի . գլուխն մնաղ ունի որպէս արջու ,
« և ի վերայ ձեռքուն և ոտիցն այլ մնաղ ունի .
« թէ գտանէ զմարդն՝ ուտէ և պատառէ և
« սպանանէ » :

յն . Քիտի պալլըղի — յգ . Քոփեք պալլըղի — յն . Օքուզ պալլըղի . « մեծ է ,
« մինչեւ 3 կանգուն կու լինի . գլուխն նման
« է եղան . ջրուտ ազգէն զսա մարդ չի ուտեր .
« միսն կարմիր է որպէս զնեղի — յը .
« Չուկ մի այլ կայ Տեկիզ անասի ասեն .
« գլուխն և մազն՝ որպէս զկնկանին : երեսն
« մարդոյ նման , գեղեցկաւեսիլ , և ձեռքն
« այլ մարդոյ նման . միջէն ի վայր ձկան
« նման . մարդասէր է , թէ գտանէ զմարդն՝
« զմազն ձգէ փաթովթէ և ինքն քաշէ . ան-
« չափ խաղայ որ մարդն մեռանի , ապա
« թողու և երթայ յատակս ծովուն ի բուն
« իւր » : Հին Յունաց առասպելեալ Մոլու
« զստերըն , ընդգայքն և Պարիկըն յիշեցընէ :
« յը . « Գազան մի այլ կայ որպէս զշունն
« գլուխն և ոտիկն , զոր էղանտազ ասեն » ,
« և Ջրուն կամ Շնջրի » :

յս . « Հում բառով Մոսփեայ ասեն . կռնակն
« ոսկերք մի կայ զոր Արար . Պեհրի զիպիտ .
« և թուրք՝ Տեկիզ քոփուռի ասէ . ոսկերիքն
« այնոր մէջն կու թափեն ինչ որ լինայ , թէ
« ոսկի և թէ արծաթ . աւաղի տեղի զայն
« կու բանեցընեն . եւս ասուել Ֆռանգաց
« ոսկերիքն . մատանին անոր մէջն կալիկ
« (կաղպար) կու անեն և կու թափեն : Այլ
« կենդանիս որպէս աղիք երկան երկան կախ
« որպէս ոտս և ձեռս ունի . և լեղին սեւ է
« որպէս թանաք . թէ գիր զրես՝ կու լինի .
« Դասք մի Մոռիգէկ (Sèche) ասեն , ալի
« ունի . և թէ լուանաս և եփես , դարձեալ
« մանտրես , քացախով և զալթանով շուռվայ
« շինեն , տարդեղով և պահարով , լաւ կու
« լինի » :

յսա . Րիսրափոր հումի բառով : — խք .
« Պէշպարմաք : — խգ . Քալիփառ , հումի բա-
« ռով Լատաքոս (Ecrevisse) : — խգ . « Բա-
« ղուրեկ . խեցգետինն նման է . քան զնա
« այլ մեծ է ամենեւին նման է խեցգետինն .
« միայն կտուցներն սեւ է » , և այլն : —
« խգ . Էնկեհ . հայն Քալիփառ ասէ . Նոր և
« անլարժ գրչով մէկն՝ քանի մի թուղթ առաջ
« պարապ տեղ մի գրեր է . « Հայրէն՝ Էսախ ,
« հումայերէն . թուրքի Էնկեհ . 12 ոտ ունի »
« ոտով՝ մարդ խնէ » (խածնէ կամ կրծէ) :
« Նոյն գրիչն ուրիշ գատարի երեսի մը վրայ
« գրեր է և զայս . « Չուկ մի կայ որ թուրքի
« բառով Միստոք ? ասեն . մեծուկին մինչեւ
« կանգուն մի լինի . լաւ հացի կերակուր է » :
« խն . Քարիտեայ : — խգ . Կիտիփառ .
« Քաղցր գետերն կու լինին . խաշել ուտել
« աղով աղէկ է . անգէն է » : խն . Լոհոստայ .
« Լատաքոսի նման է . միայն խածանելիք
« չի ունի » , և այլն :

յսք . « Այնէկ . Քալիփառի նման է . բոլոր
« է կէճէպն . հայելի կու շինեն . միսն որպէս
« Լոհոստայի նման է , խաշել ուտելն որպէս
« Լատաքոս , անուշ է » :

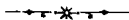
Չկանց նկարագիրն այսով վերջացընէ
« Արարամ , յետոյ ութ ժամակ աւելցընէ ,
« թէ և ձկնաց բաժնին մէջ այլ դրած է խն-
« ցեմարթ կենդանիներ , բայց այս յետին ութն
« մանրիկ են , և վերնագրէ . « Այսմ հետէ բա-
« կիսըն արասցուք ծովային ժրժկնանցն , որ
« կէճէպ ունիցին , որպէս Միսեան » :

« ա . Միսեան . զոր կէճէպ ունի . և զմէջն
« ուտեն խում (հում) , և եփեն ձիթով
« առակեն և խաշեն և փրլաւ անեն : —
« ք . Լատիթիտեան . կէճէպ ունի . աղի է ,
« մէջն անուշահամ է , խում ուտելն , խաշելն
« և ձիթով էփելն , և այլ ցեղուցեղ կերա-
« կուր կու լինի : — գ . Քիճեկ (Պին . Պի-
« նայ) . որպէս զՄիսեան է , և այլ մեծ է .
« կէճէպ ունի որպէս զմիսեայ , մէջն կու
« խաշեն և շուռվայ կու եփեն զալթանով և
« քացախով և պահարով : Էւ մէջն մնաղ մի
« կայ , զեղ է ականջաւալ » :

« դ . Դասաք (կտին) . որպէս Լատիթի-
« տեան նման է . ապա որպէս զսանդր նախ
« ունի . կէճէպ ունի , մէջն ուտեն խում և

« եփած . թէ ձիթով տապկես՝ լաւ կու լինի ,
 « թէ քացախով կամ լիմոնի ջրով ուտես՝
 « այլ աղէկ է : — Ե . Ժուշատեան . որպէս
 « զՏարաքն է , ապա կլուր է , և կէճէպին
 « մէջն ներկ կու դնեն նախաշքն . մէջն
 « կ'ուտլի խում և եփած , որպէս զՏառաք :
 « Գ . Սեփ . կէճէպն նախաշքն ներկ կու
 « դնեն . մէջն կ'ուտլի , որպէս զԺուշատեան
 « է . եփածն լաւ է քան զխումն : — Է .
 « Գետտանէն . կլուր է . և կէճէպին վրան
 « փուշ է . մէջն կարմիր է որպէս զձկան
 « հաւկիթ . ձիթով տապկելն լաւ է . և այլ
 « պէպէտ եփելն կու լինի :
 « Բ . Սոչոսնեան . որպէս եղէգի նման է .
 « մէջն խաշեն և ձիթով կու տապկեն , և
 « այլ շուտայ կու շինեն զաֆրածով և քա-
 « ցախով և պահարով . մաքաի (պինդ) է ,
 « յուծով » :

Փառք համայնից զոյացուցին :

ՎԱՆԱՅ ԵՌՎԱԿԻ ԿՂԶԻՆԵՐԸ

ԱՂԹԱՄԱՐ

(շար . տես էջ 26)

ՍԱՆՔԻ և արդէն ընթերցողաց թէ
 Աղթամար Սեւա Լեւոն ժողովրդով
 1414ին նշովրի տակ ինկնալէ վերջ ,
 ինչպէս արձակուեցաւ այդ նշովրէն
 1290—1295 տարիներու մէջ , Հիթում
 Բ արքայի ժամանակ : Բայց այդ արձակուեմ
 նոյն ժամանակ բոլոր ազդին ծանուցուած
 չլինելով , մնաց իւր մասնաւորութեան մէջ .
 և ինչպէս կ'երեւի՝ Գրիգոր Է Անաւարդեցի
 կաթողիկոսի յաջորդը եւս՝ ընդ նշովրէն հա-
 մարած են Աղթամարայ աթոռը , հաճոյ չլի-
 նելով իրենց՝ նորա ինքնազուլս որոշումը և
 բացարձակ անկախութիւնը : Մեր այս ըսածը
 կը հաստատեն Միխիլար կաթողիկոսի , ԺԴ
 դարու առաջին կիսուն մտերը , ի պատաս-

խանի Լատինաց գրածի մէջ յիշուած հե-
 տեւեալ տողերը՝ . « Կաթողիկոսն Աղուանից
 հնազոյն է և կարգեալ յերանելոյն Գրիգորէ .
 իսկ Աղթամարայ է արքեպիսկոպոս , և յա-
 աջնմէ հնազանդ էր կաթողիկոսին . այլ
 սակաւ ժամանակ է՝ զի եղ անձին անուն
 կաթողիկոսի . որոյ վասն բանադրեցաւ ի
 կաթողիկոսէն Հայոց , և ցարդ եւս ի բա-
 նադրանս է » : Քիչ վերջն այլ կը յաւելու .
 « Արքեպիսկոպոսն Աղթամարայ յորմէհտէ
 ապատարեցաւ ի մէջ , և բանադրեցաւ
 հանդերձ վիճակակցօք նորա , ոչ կարեն
 հաղորդիլ ընդ մեզ , թէ ոչ նախ հպատա-
 կեցին և արձակեցին ի բանադրանաց՝ յո-
 բում են » : Այսպէս Աղթամարայ աթոռը
 երկար տարիներ միշտ ընդ նշովրէն համա-
 բուեցաւ ազգին մեծամասնութիւնէն . այնպէս
 որ՝ Մեծփեցի Թովմա վարդապետի գրածի
 համեմատ՝ , Տաթևացի Գրիգոր վարդա-
 պետը , Սիւնեաց Տաթևու վանքէն հա-
 լածանաց պատճառաւ փոխադրուելով Ար-
 ճէշ գաւառի Մեծփայ վանքը , հոն Հայոց
 858 և փրկական 1410 թուին ժողով
 դումարած և արձակած է զԱղթամար ի
 կապանաց : Սակայն զեւ չըսած թէ ինչ
 կերպով եղաւ Գրիգորի Տաթևացոյն մի-
 ջոցաւ Աղթամարայ ի կապանաց արձա-
 կուիլն , լաւ կը համարիմ յիշել նոյն Տա-
 թևացի վարդապետի մի գրուածքը , որ
 գտանի ի ձեռագիր կանոնագիրս՝ մեր հե-
 տեւեալ վերնագրով . « Կանոնք և բանք զե-
 ղեցիկ և յոյժ պիտանի վասն աթոռոյն Աղ-
 թամարայ որ են ի ներքոյ բանադրանաց » :
 Երբում հելինական , ազգային եկեղեցւոյ

1 . Հաւաքմունք ժողովոց . հա . Իս . էջ 1225
 և 1225 :

2 . « Եւ ի ոոյն ժամանակի (Թ . հ . 838 =
 1410 թ . փ .) ի նշդի ելեալ վասն կապանաց
 Աղթամարայ , և մեծահանդէս ժողով արարեալ ,
 արձակեաց զամենեւին (ի կապանաց) հնոց
 կաթողիկոսացն մերոց » : Թովմա Մեծփեցի ,
 1860 տպ . Շահնազարեանցի , էջ 32 :

3 . Կանոնադիրք , բուրազի մեծ , գրուած ի
 Կոստանդնուպոլսի Ռժժի (= 1669) թուին .
 Թիւ . 1477 :